
СЕКЦІЯ 2. ПРОБЛЕМИ І МЕХАНІЗМИ РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ І ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІКО-ЕКОЛОГІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРИРОДНО- РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНІВ

Ліпанова О.А.

Споживча політика: національні та регіональні пріоритети

Потановка проблеми. Екологізація споживчого ринку у ринковій економіці виступає найважливішим фактором соціального-економічного розвитку регіону та екологічно безпечного довкілля. Дослідження в цій галузі набувають все більшої актуальності. Отже, споживча політика спрямована в першу чергу на підтримку інтересів споживачів та розширення сфери їх захисту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку торгівлі з урахуванням екологічного фактору започатковано ще наприкінці ХХ ст., що знайшло своє відображення в ряді міжнародних наукових діячів таких як Р. Вернон, П. Крюгман, К. Ланкастер, М. Портер, Р. Петіга, М. МакГваєра, Дж.Д. Меріфіда, Л. Соєта та Т.Ціземера. Питання екологічної політики у розрізі споживчого ринку висвітлено у роботах К. Андерсена та К. Крутілли, вплив екологічного регулювання на обсяг виробництва і торгівлі – А. Філіпсона, Дж. Річардсона, Дж. Мутті та ін.

Серед вітчизняних вчених питання споживчої політики за умов екологізації економіки висвітлені в працях О. Веклич, О. Васюти, А. Качинського, Л. Мельника, А. Садекова, І. Синякевича, Ю. Туниці, В. Шевчука, В. Барановського, І. Грабинського, Л. Купінець, С. Харичкова, М. Хвесика та ін.

Постановка завдання. Проаналізувати існуючу ситуацію щодо впровадження елементів екологізації у розвиток споживчого ринку в регіональному вимірі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стратегічною метою розвитку споживчого ринку в економіці України, яка все ще перебуває на етапі трансформації, є покращання рівня життя населення, піднесення на новий якісний рівень усього комплексу соціально-економічних чинників, які забезпечують процес життєдіяльності суспільства. Із огляду на це, виникає об'єктивна необхідність аналізу сучасних тенденцій, які мають місце в розвитку вітчизняного споживчого ринку. Споживчий ринок є одним із найвагоміших сегментів національного ринку, він характеризує відносини, які складаються у процесі виробництва, обміну й споживання кінцевих товарів і послуг. Зважаючи на його соціальну роль і важливе місце в життєзабезпеченні населення (а саме – задоволення найнеобхідніших потреб людини), споживчий ринок можна вважати підсистемою соціально-економічної системи країни з притаманними їй особливостями та завданнями функціонування.

За даними звіту «Deloitte Touche Tohmatsu Limited» «Світовий сектор споживчих товарів» існує тенденція зростання 250 найбільших компаній у секторі виробництва споживчих товарів яке склало 8,4%, що майже на 10 відсоткових пунктів вище аналогічного показника минулого року, коли в даному секторі виробництва був відзначений спад на рівні 1,2% [1].

Загальний обсяг продажів 250 найбільших компаній світу виріс з 2,57 трлн. доларів США в 2009 році до 2,82 трлн. доларів США в 2010 році, за даними того ж

звіту. Регіоном з найбільш високими темпами зростання продажів сектора споживчих товарів стала Латинська Америка, де цей показник склав 22,2%, на другому місці опинилася Північна Америка, де сукупні продажі в 2010 році зросли на 11% порівняно з 3,2% у 2009 році [1].

Український споживчий ринок завдяки зростаючому внутрішньому попиту, значно випереджає світові тенденції за темпами зростання – обсяг продажів споживчих товарів українських виробників в 2010 році виріс на 21%, схожа динаміка спостерігалась і в 2011 році [2]. Зважаючи на тенденції спаду покупних можливостей українських споживачів для зростання обсягів продажів виробники змушені постійно шукати нові шляхи отримання бажаного рівня прибутку.

При формуванні механізмів екологізації споживчого ринку Україні необхідно. По-перше, відкритість української економіки та її наближення до вимог і стандартів СОТ, попри складність процесів лібералізаційних реформ, має глибше включати забезпечення системи захисту національних інтересів на внутрішньому ринку. Потреба цієї захисної функції зумовлена аналогічними діями найважливіших торговельних партнерів України, зокрема, країн ЄС, Китаю, країн – членів Митного Союзу, які здійснюють рішучі кроки щодо захисту спільного внутрішнього середовища, застосовуючи повний спектр організаційно-фінансових механізмів для масштабного впровадження цільових програм імпортозаміщення, фінансового сприяння національним виробникам, системного розширення інвестиційного та споживчого платоспроможного попиту внутрішнього ринку.

По-друге, остання світова фінансова криза виявилася потужним стрес-тестом для держав, які накопичували дисбаланси, не нагромаджували достатніх фінансових резервів забезпечення захисту внутрішніх ринків, адекватних зовнішнім загрозам.

По-третє, безпрецедентне нагромадження боргових зобов'язань, особливо у розвинених країнах, значна частка яких скеровувалася на підтримку внутрішніх ринків, істотно обмежує можливості використання бюджетно-податкових механізмів стимулювання розвитку внутрішнього ринку. Фінансові механізми стимулювання внутрішнього ринку є потужним чинником корекції ринкових механізмів, а тому їхнє застосування повинно виправдовуватися високим суспільним ефектом, а їх запровадження – має бути чітко регламентовано та здійснюватися на прозорій основі.

Четверте, механізми стимулювання внутрішніх ринків розширюються, і в Україні не достатньо опрацьовується прогресивний досвід зарубіжних країн. Йдеться насамперед про інноваційні фінансові механізми та інструменти з підтримання ліквідності, коли традиційні фінансові механізми виявилися недовірними. Наприклад це стосується методів «кредитного пом'якшення», під якими сьогодні розуміється широкий викуп приватних боргових цінних паперів (включаючи іпотечні облигації та сек'юритизовані активи) до моменту відновлення кредитної пропозиції.

Зрозуміло, що для України розбудова механізмів екологізації споживчого ринку повинна узгоджуватися з існуючими можливостями. Разом з тим, в умовах нарощення нестабільності глобальної економіки, Україна не може припуститися стратегічної помилки втрати внутрішнього ринку для національного виробника.

У вересні 2012 за даними компанії GfK Ukraine з маркетингових та соціальних досліджень в Україні спостерігається погіршення споживчих настроїв українців. Значення індексу споживчих настроїв (ІСН) у вересні дорівнює 81,8, що на 4,8 п. менше, ніж у серпні. Спад відбувся за рахунок погіршення всіх складових індексу окрім індексу доцільності робити великі покупки (x5). Про це свідчать

дані дослідження споживчих настроїв в Україні, яке щомісяця здійснює GfK Ukraine.¹

Оцінка поточного становища не змінилась і має значення 80,6. Складові цього індексу змінилися наступним чином:

- індекс поточного особистого матеріального становища (x1) втратив 3,2 пункту та дорівнює 80,5;
- індекс доцільності робити великі покупки (x5) набув 3,2 пункту до значення 80,7.

Очікування щодо розвитку економіки країни погіршилися на 8,1 пункту до значення 82,6. Складові цього індексу змінилися наступним чином:

- індекс очікуваних змін особистого матеріального становища (x2) втратив 6,8 пункту і набув значення 88;
- індекс очікуваного розвитку економіки країни впродовж найближчого року (x3) обвалився на 11,9 пункту до значення 76,6;
- очікування розвитку економіки країни впродовж найближчих п'яти років (x4) знизилися на 5,6 пункту до 83,3.

У розбудові механізмів екологізації споживчого ринку маємо керуватися імперативом підвищення якісних параметрів споживання. Нині структура та характер споживання на внутрішньому ринку України відповідає низькому технологічному укладу, що не дозволяє створити умови для нагромадження інвестиційного потенціалу підвищення рівня технологічності.

Важливо виходити з того, що екологізація споживчого ринку має стосуватися не тільки галузевого, а й територіального виміру, а забезпечення модернізації в регіонах – є передумовою вирішення проблем модернізації національної економіки. Але потрібен системний пошук перспективних проектів у регіонах, формування поруч із державними програмами, регіональних програм, націлених на розширення інвестиційного попиту внутрішнього ринку та збільшення виробничих потужностей національних регіонів у його забезпеченні. Для цього зокрема, необхідна робота із формування сприятливого адміністративного середовища, підготовка інфраструктури для національних та іноземних інвесторів, організаційно-технічне сприяння впровадженню інновацій та їх комерціалізації, кадрове забезпечення інвестиційних проектів. Перелічені напрями важливі для збалансованого розвитку регіонів та мобілізації їх модернізаційного потенціалу.

Забезпечення механізмів екологізації споживчого ринку України в коротко- та середньостроковій перспективі відбуватиметься за несприятливих зовнішніх умов, зокрема:

- розгортання боргової кризи у периферійних країнах Єврозони та підвищення ймовірності її переростання в банківську кризу на локальних та міжнародних фінансових ринках;
- істотної волатильності світових цін на основні біржові товари (насамперед енергоносії та продовольство), а також на фінансових ринках;
- уповільнення світової економічної активності;
- посилення інфляційного тиску в країнах з ринком, що формується та країнах, що розвиваються.

У зв'язку з цим бюджетне планування до 2014 р. повинні орієнтуватися на забезпечення нової доктрини розвитку споживчого ринку України, яка має враховувати:

- 1) Державні цільові програми імпортозаміщення на визначених галузевих

¹ http://www.gfk.ua/public_relations/press/press_articles/010499/index.ua.html

ринках, насамперед машинобудуванні;

2) Державну комплексну програму модернізації економіки (оновлення основних фондів);

3) Держані програми розміщення на території України ліцензійного виробництва.

Фінансова політика України у 2012-2014 рр. має стимулювати зміну тенденцій у поставках імпортного обладнання у напрямі підтримки утворенням спільних стратегічних модернізаційних альянсів з іноземними компаніями на території України, активізувати процес залучення технологій, які мають отримати пільгові режими та міжурядове фінансово-організаційно сприяння.

Висновки. Як і раніше сприятиме зростанню галузі ситуація на споживчих ринках, що розвиваються, зокрема, збільшення чисельності середнього класу та зростання споживчого попиту на внутрішніх ринках. І саме ті виробники споживчих товарів, які найкраще зможуть проаналізувати і використати отриману інформацію про споживачів, закупників і покупців, стануть лідерами в області реалізації стратегічних і тактичних інновацій, побудови ефективних відносин з покупцями і закупівельниками і, нарешті, завоювання ринку.

Роль держави у забезпеченні фінансових механізмів екологізації розвитку споживчого ринку повинна бути сконцентрована навколо забезпечення національних програм імпортозаміщення у секторах, стратегічно важливих для модернізації національної економіки. Для цього у бюджетах наступних років слід підготувати рішення щодо: податкового та митного стимулювання; державно-приватного партнерства; формування міжнаціональних модернізаційних альянсів; фінансування інформаційно-інфраструктурної підтримки проектів модернізації.

В цьому контексті державна має стимулювати фінансову підтримку підприємств, задіяних у сфері інновацій та науки, особливо – високотехнологічних виробництв. Відкладені у часі проблеми модернізації не можуть бути вирішені одним днем. При цьому без стратегічного фінансового плану вирішення накопичених проблем, Україна зіткнеться з сценарієм виробничої стагнації, яка загрожуватиме набагато серйознішими наслідками, аніж існуючі виклики сьогоденної мобілізації національних потужностей для вирішення проблем модернізації економіки.

Література

1. Звіт «Deloitte Touche Tohmatsu Limited» «Світовий сектор споживчих товарів» - Електронний ресурс - www.deloitte.com/view/uk_UA/ua/press-ukr/
2. Міністерство екології та природних ресурсів України [Електронний ресурс] - Електронний ресурс - <http://www.menr.gov.ua/content/category/291>
3. Галушкіна Т.П. «Зелена економіка» як ідеологія сучасних трансформаційних зрушень Галушкіна Т.П., Реутов В.Є. // мат. наук. еколог. конф. Збалансований (сталій) розвиток України – пріоритет національної політики. – К.: Центр екологічної освіти та інформації, 2010. – 482 с.
4. Галушкіна Т.П. «Зелений» вектор розвитку економіки України / Т.П.Галушкіна // Економіст №11, листопад 2011р. / стор. 4- 7

Визначення напрямів імплементації міжнародної практики в сфері екологобезпечного поводження з пестицидами

Потановка проблеми. Пестициди і агрохімікати є новими, штучно створеними об'єктами — потенційно небезпечними факторами впливу на здоров'я людини. Внаслідок їх біологічної активності, надзвичайного поширення, усвідомленого цілеспрямованого застосування в різних галузях господарства та побуті, можливого забруднення практично усіх об'єктів оточуючого середовища, постійного прямого або опосередкованого контакту з різними прошарками населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Саме проблемам з вивчення еколого-економічних ризиків в результаті процесу поводження з пестицидами присвячено праці провідних вчених, таких як Амоша А.І., Бистряков І.К., Буркинський Б.В., Веклич О.О., Герасимчук З.В., Данилишин Б.М., Кравців В.С., Мельник Л.Г., Мішенін Є.В., Міщенко В.С., Туниця Ю.Ю., Хвесик М.А., Хижнякова Н.О. та ін..

Постановка завдання. Інтенсифікація землеробства, збільшення техногенного навантаження на земельні ресурси, безконтрольне застосування засобів хімізації в умовах низької технологічної культури та інші впливи призводять до погіршення якості підземних вод, ґрунтів, зниження їх родючості. Головна причина — те, що інтенсивні технології сільського господарства увійшли в суперечність із функціонуванням екосистем, порушили природний кругообіг речовин в них. Саме тому на сьогодні актуальним питанням постає аналіз особливих комплексних науково-методологічних підходів до оцінки небезпечності пестицидів та організаційно-методичного забезпечення екологобезпечного поводження з ними.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вплив вищезазначеної екологічної проблеми окремих держав і техногенно перевантажених регіонів не обмежений національним кордоном і має транскордонний, регіональний чи навіть глобальний характер. У міжнародному співробітництві з охорони навколишнього середовища наша держава посідає одне з вагомих місць. Як член ООН, Україна є суверенною стороною 26 багатосторонніх міжнародних договорів та 3 протоколів у галузі охорони довкілля. Готується підписання, ратифікація та приєднання ще до 20 міжнародних конвенцій, протоколів і угод.

Зазначимо, що в Україні використання пестицидів у сільському господарстві регулюється низкою Законів України, Постанов Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України, а також окремими наказами Міністерства екології та природних ресурсів, Міністерства аграрної політики та продовольства, і Міністерства охорони здоров'я України. Поводження з пестицидними препаратами і питання заборони використання деяких пестицидів регулюється в міжнародному масштабі низкою конвенцій, угод та договорів.

Участь у міжнародних договорах дає значні переваги і загалом, через об'єднання зусиль, є шляхом отримання значних коштів у виді екологічних інвестицій від окремих фондів (Фонд оточуючого середовища), міжнародних організацій чи окремих країн. Однак ці переваги реалізуються за умов клопіткої зовнішньо- та внутрішньополітичної діяльності і певної фінансової участі [1].

Проблема поводження з непридатними до використання пестицидами також залишається актуальною. З метою підвищення ефективності реалізації державної політики у сфері поводження з відходами Президент України 30 травня 2011 року доручив Кабінету Міністрів України забезпечити розроблення та розгляд у встановленому порядку національного плану виконання Стокгольмської конвенції про стійкі органічні забруднювачі.

Незважаючи на значні обсяги непридатних до використання пестицидів та агрохімікатів (понад 20 тис. тонн) та інших СОЗ, Україна залишається чи не єдиною країною, яка до цього часу практично не використовує можливості ратифікованої нею Стокгольмської конвенції про СОЗ. Йдеться про реальну можливість доступу до значних фінансових ресурсів Глобального екологічного фонду, які можна отримати для здійснення заходів з утилізації непридатних пестицидів. Підставою для такої фінансової допомоги має стати Національний план впровадження Стокгольмської конвенції про СОЗ, розробка якого розпочалася в Україні ще у 2006 році, а процес переузгодження з відповідними міністерствами і досі триває.

Для залучення додаткових коштів з Глобального екологічного фонду для фінансування заходів з утилізації непридатних пестицидів і більш ефективно здійснювати заходи із поводження з ними відповідно до світових тенденцій управління хімічною безпекою доцільно доручити Кабінету Міністрів України прискорити погодження і затвердження Національного плану впровадження Стокгольмської конвенції про СОЗ, а також розглянути можливості для нарощування власних виробничих потужностей зі знищення непридатних пестицидів [2].

Але за останні роки особливої актуальності набула проблема саме застосування пестицидів та агрохімікатів у сільському господарстві і дослідження наслідків їх впливу на навколишнє середовище та здоров'я людини. Окрім безпосереднього цільового призначення, пестициди чинять багатосторонній негативний вплив на біосферу, масштаб якого порівнюють з глобальними екологічними чинниками. Головна небезпека пестицидів полягає у входженні їх у біологічний колообіг, у процесі якого вони надходять в організми людини і тварин. Токсичність пестицидів визначена для всіх живих організмів, що пояснюють подібністю їхніх головних біохімічних процесів і молекулярно-біологічною організацією живого [3].

Згідно з Законом України “Про пестициди і агрохімікати” від 2 березня 1995 року пестициди – це отруйні речовини, їх сполуки або суміші речовин хімічного чи біологічного походження, призначені для знищення, регуляції та припинення розвитку шкідливих організмів, внаслідок діяльності яких вражаються рослини, тварини, люди і завдається шкоди матеріальним цінностям, а також гризунів, бур'янів, деревної, чагарникової рослинності, засмічуючих видів риб [4]. Агрохімікати ж визначаються Законом як органічні, мінеральні і бактеріальні добрива, хімічні меліоранти, регулятори росту рослин та інші речовини, що застосовуються для підвищення родючості ґрунтів, урожайності сільськогосподарських культур і поліпшення якості рослинницької продукції. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я у світі щорічно реєструється понад 1,5 млн. випадків отруєнь людей пестицидами.

Більшість міжнародних спілок, таких як Програма ООН з навколишнього природного середовища (ЮНЕП), Організація з економічної співпраці і розвитку (ОЕСР) і Європейський союз (ЄС) дивляться уперед, а саме здійснюють програми з раціонального використання пестицидів, направлені на запобігання можливим екологічним ризикам для здоров'я людини і довкілля, їх керування та зниження. Екологічнобезпечне застосування пестицидів — одне із завдань Стратегічного підходу ЮНЕП до міжнародного регулювання хімічних речовин, що означає злагоджений підхід до оптимального поводження з пестицидами на регіональному, національному і глобальному рівнях [4].

Встановлення екологічного ризику застосування пестицидів та його оцінка сприяє попередженню забруднення ще на етапі планування чи використання заходів хімізації. Цей процес розглядають як один із засобів управління якістю агроєкосистеми на основі порівняння пестицидного навантаження із властивістю території до самоочищення, тобто включення пестицидів у біотичний кругообіг речовин.

Саме тому на сьогодні постає необхідність дослідження методичних підходів вивчення екологічних ризиків внаслідок використання пестицидів, що являє собою комплекс технологічних операцій з управління продукційними процесами в агроценозах з метою досягнення оптимальної врожайності і високої якості продукції за дотримання екологічної безпеки. Використання пестицидів є одним із засобів управління якістю агроєкосистеми на основі порівняння пестицидного навантаження з властивістю території до самоочищення [5].

Зростання екологічних ризиків в агроєкосистемах безпосередньо пов'язані з обробкою ґрунту, а саме внесенням пестицидів. Тому важливо завчасно оцінити рівень потенційної небезпеки запланованої системи заходів боротьби з шкідливими організмами для людини та довкілля. Досягти зниження екологічного ризику можливо за рахунок використання пестицидів, які характеризуються малим періодом напіврозпаду.

У країнах ЄС питання екологічних ризиків розглядаються, наприклад, у Директивах Комісії ЄС, технічних регламентах тощо [6; 7]. Крім того, більшість нормативних актів присвячено ризикам, пов'язаним зі здоров'ям населення і продукцією. Перелік міжнародних стандартів ISO висвітлює оцінку і управління ризиками. Проте питання екологічних ризиків, зумовлених використанням пестицидів в агротехнологіях, висвітлено недостатньо. Спільна комісія Всесвітньої організації охорони здоров'я та Продовольчої і сільськогосподарської організації ООН у рамках Codex Alimentarius рекомендують використовувати для досягнення продовольчої безпеки підхід, заснований на ризиках, і розвивати організований аналіз ризику.

В нашій країні проблема оцінки екологічних ризиків розглядається в контексті екологічної безпеки. Слід підкреслити, що нині в цьому напрямі важливим науковим завданням є розвиток методичних підходів у дослідженнях екологічної небезпеки і екологічних ризиків. Однак в Україні недостатньо приділяється уваги вивченню екологічних ризиків у разі використання пестицидів в агротехнологіях вирощування сільськогосподарських культур.

Більшість визначень екологічного ризику для здоров'я населення за впливу шкідливих речовин, що забруднюють довкілля, зводяться до того, що ризик — це ймовірність реалізації потенційної небезпеки, спричиненої впливом зовнішніх чинників і діяльністю людини, що прискорює виникнення негативних наслідків. Згідно з Директивами ЄС [6], ризик — це ступінь можливої небезпеки пестицидів для здоров'я людей і навколишнього природного середовища в конкретних умовах їх використання.

Тобто, можна зробити висновок, що екологічний ризик — це кількісна або якісна оцінка екологічної небезпеки несприятливих впливів на довкілля. Тобто екологічний ризик є важливою ознакою екологічно небезпечної діяльності, оскільки відображає стан навколишнього природного середовища, за якого забезпечується запобігання погіршенню екологічного становища та виникненню небезпеки для здоров'я людей.

Екологічна небезпека пестициду — його здатність забруднювати навколишнє природне середовище і завдавати шкоди нецільовим (корисним) організмам дикої природи. Мірою екологічної небезпеки пестициду є класи їх стійкості, рухливості і екотоксичності.

Визначення екологічної небезпеки і ризику застосування становить в цілому екологічну оцінку пестициду. Дані щодо впливу пестициду на довкілля діляться на дві групи показників: екотоксичність і поведінка в навколишньому природному середовищі. Здатність пестициду зберігатися і розподілятися в навколишньому природному середовищі описується показниками його поведінки в об'єктах довкілля. Вони характеризують екологічну небезпеку пестициду (діючої речовини) [8]. Але для оцінки ризику застосування конкретного пестицидного препарату, окрім даних про екотоксичність пестициду, потрібні також відомості про його концентрації у місцях існування тестових організмів. Ця інформація може бути отримана експериментально в ході випробувань пестициду в конкретних умовах рекомендованого регламенту його застосування та природних умовах або розрахунковим шляхом за допомогою математичних моделей [9].

Отже зазначимо, що існує два підходи оцінки екологічного ризику пестицидів: ймовірнісний, який повністю відповідає класичному визначенню поняття ризику і дає змогу врахувати варіабельність розподілу пестициду в навколишньому природному середовищі і невизначеності, та детермінований. Результатом оцінки такого ризику є розрахована ймовірність настання несприятливих наслідків за період застосування пестициду. Вагомим недоліком оцінки ймовірнісного ризику є великий обсяг необхідних експериментальних даних, що обмежує застосування такого підходу у практиці регулювання обігу пестицидів. У ЄС розпочато розроблення системи оцінки ймовірнісного ризику пестицидів. Ймовірнісні методи не є єдиним інструментом для оцінки ризику і мають бути використані разом з іншими. Система оцінки детермінованого екологічного ризику пестицидів значно простіша, оскільки вона використовує фіксовані значення токсичності і концентрацій пестицидів у природних об'єктах. Показником детермінованого ризику є співвідношення токсичності та концентрації [9].

Висновки з проведеного дослідження. Результати проведеного дослідження

свідчать, що розумне, обґрунтоване внесення пестицидів дозволяє передбачити та уникнути складних екологічних і економічних проблем хімічного захисту рослин, зокрема, зменшити навантаження токсичних речовин на природні агроландшафти. Зважаючи на те, що в Україні людина вважається найвищою соціальною цінністю, слід вжити ефективних заходів щодо відвернення негативного впливу пестицидів на її здоров'я. Не можна відкидати можливість застосування у сільському господарстві пестицидів, але слід якомога скоротити їх застосування і таким чином зменшити негативний вплив на організм людини.

У всьому світі ведуться інтенсивні розробки нових препаратів з метою зменшення шкідливої дії пестицидів на навколишнє природне середовище і людину. В останні роки розроблені нові, екологічно нешкідливі препарати, які повністю розкладаються в ґрунті на вуглекислий газ і воду. Тому в цьому питанні Україні слід переймати позитивний досвід Японії, США, Франції та інших передових країн у напрямку використання пестицидів нового покоління, які розроблені на основі молочнокислих бактерій.

З урахуванням аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду та узагальнення підходів до екологічного ризику впливу пестицидів.

Узагальнюючи досвід міжнародної практики визначено, що основою методичних підходів до оцінювання екологічного ризику є ідентифікація і визначення рівня небезпеки пестицидів.

Удосконалення методології аналізу екологічних ризиків може бути здійснено на основі розвитку та подальшої гармонізації нормативно-правової та методичної бази, з урахуванням накопиченого в світі досвіду.

Література

1. "Оцінка ступеня імплементації у національному законодавстві і використання можливостей ратифікованих Україною міжнародних природоохоронних документів". Аналітична записка – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/569/>
2. Закон України «Про ратифікацію Стокгольмської конвенції про стійкі органічні забруднювачі» - Верховної Ради України (ВВР) від 18.04.2007 № 949-V
3. Емнова Е.Е., Кодрян В.А. Механизм антимикробного действия пестицидов // Взаимодействие пестицидов с микроорганизмами. - Кишинев, 1984. - С. 31-48.
4. Моклячук Л.І. Аналіз міжнародної практики та методичних підходів щодо вивчення екологічних ризиків пестицидів / Л.І. Моклячук, А.М. Ліщук, Г.Д. Матусевич // Збалансоване природокористування – 2012 - № 4. – С. 46-51.
5. Закон України "Про пестициди і агрохімікати". - Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1995, № 14, ст.91 Із змінами, внесеними згідно із Законом № 2608-VI (2608-17) від 19.10.2010
6. Директива 2004/35/ЄС Європейського Парламенту та Ради «Про екологічну відповідальність за попередження та ліквідацію наслідків завданої навколишньому середовищу шкоди» від 21 квітня 2004 року.
7. Директива EC Council Directive 2001/688/EC (Решение Комиссии от 28 августа 2001 г., определяющее экологические критерии присвоения в Сообществе

экологической мар-кировки на улучшители почвы и среды для выращивания).

8. Горбатов В.С. Экологическая оценка пестицидов: источники и формы информации / В.С. Горбатов, Ю.М. Матвеев, Т.В. Кононова // Агро-XXI. — 2008. — № 1–3. — С. 7–9.
9. Кавецький В.М. Екотоксична властивість пестицидів як функція фізико-хімічної будови їх молекул /В.М. Кавецький, Л.С. Крук, Л.І. Бублик // Агроекологія і біотехнологія. -1998. - Вип.2. - С.85-91.

Пригара І.О.

Формування ринку екологічного аудиту в Україні

Потановка проблеми. Зростання та перевищення антропогенного і техногенного навантаження на навколишнє природне середовище в Україні порівняно з відповідними показниками у розвинених країнах світу сигналізує про пошук та реалізацію дієвих механізмів природоохоронної діяльності. Недосконала нормативно-правова база, низький рівень стимулювання відповідного бізнес-середовища в напрямі формування ринку екологічного аудиту, ігнорування зарубіжного досвіду екоаудитування є одними з основних суб'єктивних причин збільшення сучасних екологічних проблем держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні питаннями розроблення теорії і методології екологічного менеджменту і аудиту присвячені праці відомих наукових шкіл: одеської, сумської, київської, львівської тощо.

Постановка завдання та виклад основного матеріалу. На сьогодні нез'ясованим залишається факт формування ринку екологічного аудиту. Проблемними питаннями, що пов'язані зі створенням ринку екологічного аудиту в Україні, є:

- уникання обов'язкового екологічного аудиту поєднується з випадками формального проведення обов'язкового екологічного аудиту при приватизації держмайна;
- низька якість звітів про екологічний аудит. У зв'язку з відсутністю доступу до екологічної інформації, отриманої за результатами проведення обов'язкових екологічних аудитів, а також зразків звітів, зокрема тих, що фінансувались з держбюджету, екологічні аудитори не мають змоги їх обговорити з метою покращення якості звітів;
- неврегульованість низки питань (щодо екологічного аудиту територій; відповідальності за попереднє забруднення навколишнього середовища та потенційний майбутній екологічний збиток при зміні власника; формування цін на проведення обов'язкового екологічного аудиту) та неврегульованість визначень і норм (відсутні норми, які визначають заборони на здійснення екологічного аудиту щодо господарських об'єктів тими юридичними особами, які мають акції цих об'єктів або у іншій формі мають безпосереднє відношення до них; термін дії висновку екологічного аудиту, його основні положення та порядок оскарження; відсутні норми, які визначають порядок урегулювання спорів у галузі екологічного аудиту);
- відсутність доступної централізованої системи збереження інформації щодо екологічного стану територій спричинює певні труднощі в проведенні екологічного аудиту;
- ускладненість доступу до дозвільних документів в центральних та місцевих

органах державного регулювання та контролю, у випадку необхідності підтвердження або отримання копій дозволів, сертифікатів, актів тощо під час проведення екологічних аудитів;

- відсутність методичного забезпечення, яке б враховувало галузеві особливості технологічних процесів, використання сировини (матеріалів), енергоносіїв тощо;

- недосконалість законодавства України з питань екологічного аудиту (відповідальності за попередні забруднення і попередження виникнення аварійних ситуацій на об'єкті; відсутність переліку об'єктів, які становлять підвищену екологічну небезпеку);

- неузгодженість термінології, яка використовується в Законі «Про екологічний аудит» і ДСТУ як у частині основних понять і визначень, так і у регламентуванні деяких вимог (наприклад, вимог до екологічних аудиторів).

Зазначене доводить, що на сьогодні ринок екологічного аудиту поки що формується стихійно без активного втручання держави. Причинами такого становища є те, що по-перше екологічний аудит не «вмонтовано» в існуючу регуляторну та сертифікаційну політику; по-друге – в законодавстві відсутні будь-які стимули для активізації розвитку ринку екологічних послуг; по-третє, в державі відсутня цілісна програма розвитку екологічного аудиту суб'єктів господарювання, моніторингу та інформування з цих питань.

Таким чином, на наш погляд, сутність екологічного аудиту полягає не у виявленні і, тим більше, не у статистичній констатації фактів зловживань, а насамперед у здійсненні превентивних заходів щодо попередження та припинення порушень норм законодавчих актів. Саме ця ключова місія – попереджувальна та консультативна – відводиться екологічному аудиту.

Огляд міжнародної практики в сфері екологічного аудиту свідчить, що сьогодні інституційне підґрунтя розвитку екологічного аудиту в Україні є достатньо недосконалим.

Адаптація європейських та міжнародних норм екологічного аудиту йде дуже повільно і не значна кількість інституційних утворень, метою діяльності яких є організація, планування, координація, моніторинг процесу формування ринку екологічного аудиту відповідно до вимог законодавства ЄС, на жаль, не є запорукою ефективності цього процесу, оскільки сприяє розпорошенню фінансових, організаційно-технічних, методичних, кадрових можливостей. Зважаючи на те, що час можливого вступу України до ЄС поки що не визначений, а процес адаптації міжнародних екологічних вимог в практику природокористування в Україні є конче витратним, є доцільним на національному рівні поширювати практику державної підтримки.

В зв'язку з вищезазначеним, Україна матиме більше переваг та перспектив, якщо застосує ініціативний підхід до розробки концепції екологічного аудиту, зокрема адаптує інноваційну еколого-економічну політику ЄС, виходячи з національних умов та завдань.

На основі аналізу еволюції понятійного апарату, нами наведено обґрунтування основних концептуальних підходів формування ринку екологічного аудиту в Україні (рис. 1).

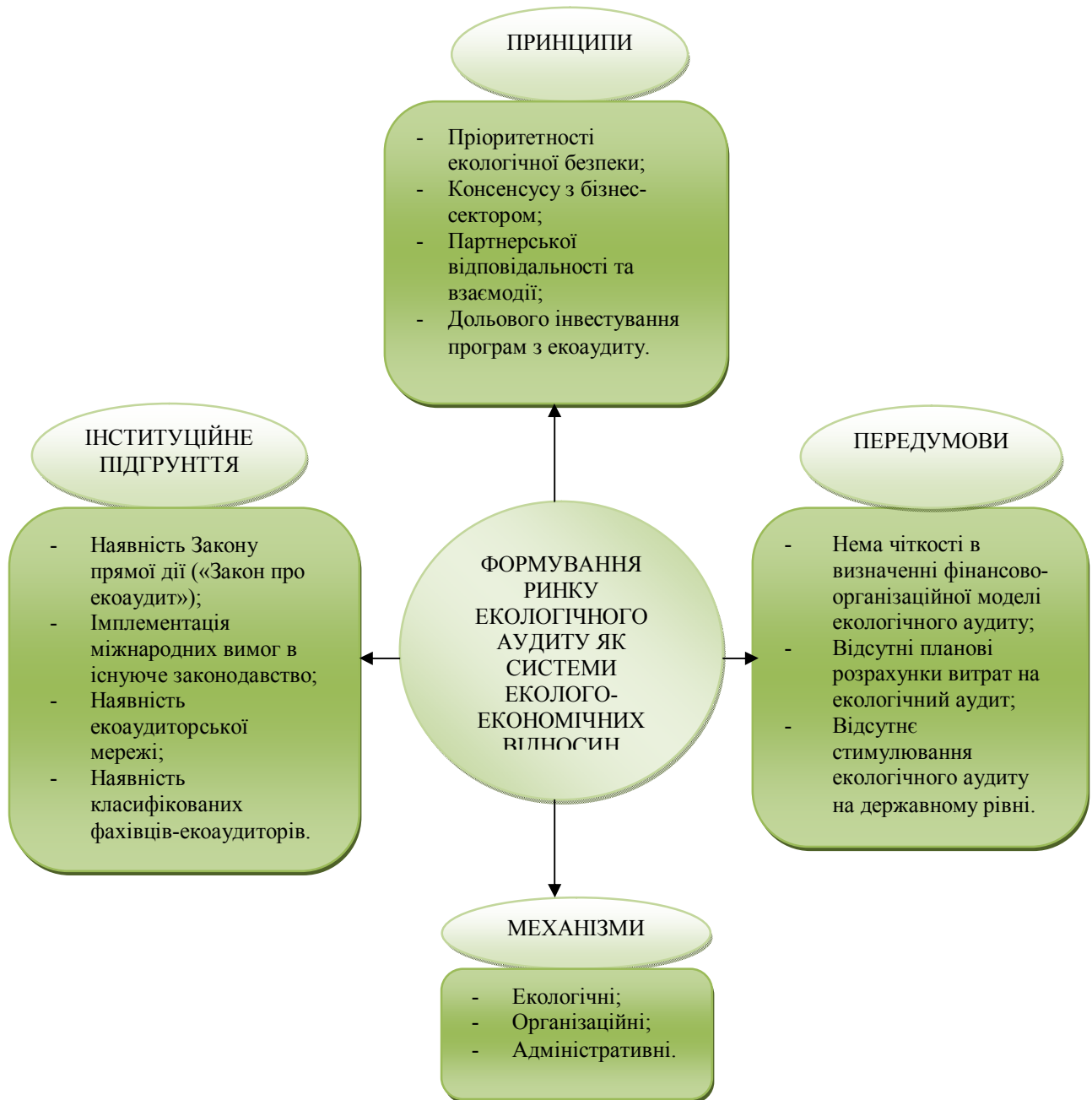

Рис. 1 – Концептуально-організаційні засади формування ринку екологічного аудиту

Згідно з існуючою парадигмою його розвитку пропонується орієнтуватися на такі принципи:

- пріоритетності екологічної безпеки;
- консенсусу з бізнес-сектором;
- партнерської відповідальності та взаємодії;
- дольового інвестування програм з екоаудиту.

Аналіз динаміки показників, що відображають процес формування ринку екологічного аудиту в Україні (рис.2) свідчить, що вирішальною умовою ефективного його розвитку є цілісність з екологічним управлінням на рівні підприємств, корпорацій, галузей. Системна цілісність екологічного управління й екоаудиту – один із принципів сталого розвитку, який реалізовано в ЄС у вигляді європейського регламенту EMAS – системи екологічного управління й аудиту. EMAS ґрунтується на принципі «забруднювач і користувач платить», тобто компенсації економічної шкоди, завданої навколишньому природному середовищу за рахунок винуватця в завданні такої шкоди.

Таким чином, екологічний аудит слід розглядати як початок процесу екологізації виробництва, тобто переходу від нестійких моделей виробництва і споживання до екологічно збалансованих і чистих моделей. При цьому екологічний аудит слугує мірилом щодо розподілу відповідальності за завдану довкіллю шкоду між структурними підрозділами.

З огляду на вищезазначене, основні напрями імплементації процедур екологічного аудиту повинні бути згруповані наступним чином:

- перша група (екологічна) – дотримання і виконання екологічних нормативів у відповідності з законодавством та внутрішньогосподарськими вимогами, визначення рівня екологічності суб'єкта економічної діяльності, функціонування системи екологічного управління; отримання екологічного сертифікату;
- друга група (економічна) – виконання фінансово-економічних зобов'язань та сплата обов'язкових платежів.

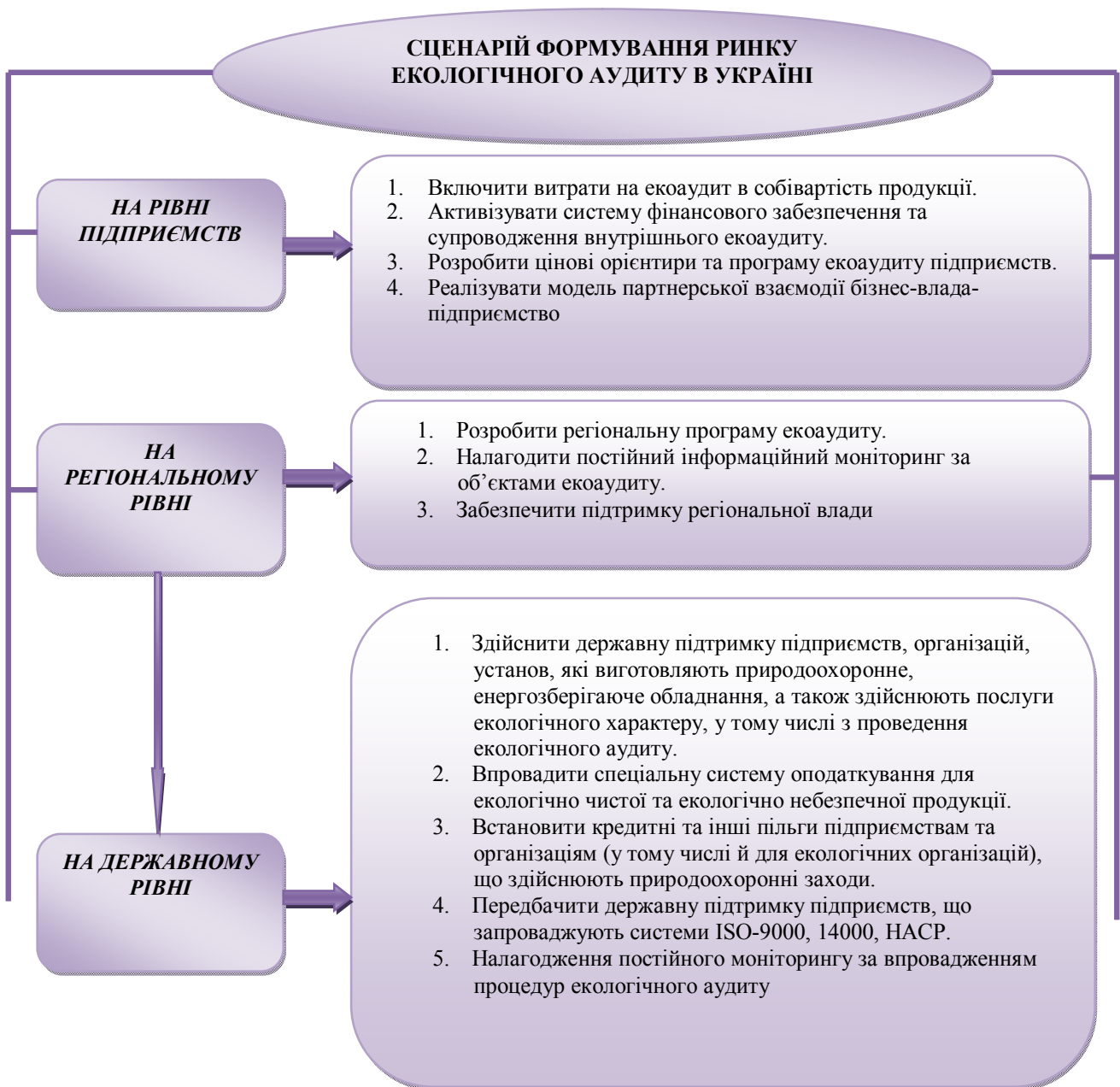

Рис. 2 – Сценарій формування ринку екологічного аудиту в Україні

Обґрунтовано, що еколого-економічний аудит має розглядатися як один з сучасних управлінських інструментів, який дозволяє ефективно регулювати еколого-економічні відносини з дотримання вимог екологічної безпеки суб'єктом економічної діяльності.

Разом з тим, порівнюючи норми права екологічної безпеки України з нормами країн з розвинутою та сучасною екологізованою економікою, робиться висновок, що одним з основних недоліків вітчизняної системи еколого-економічного контролю є нерозробленість ключових екологічних критеріїв та показників (за міжнародними стандартами), а звідси – й відсутність новітніх підходів щодо формування ринку екологічного аудиту. Зазначено, що ця проблема призводить до непрозорості (неможливості правильно оцінити) екологічної складової господарської діяльності економічного суб'єкта в Україні.

Таким чином, формування системи екологічного аудиту в Україні повинно базуватися на наступних підходах:

- активізація інституційних важелів (законодавства, інфраструктурного забезпечення моніторингу та системи навчання);
- розробка сценарної моделі розвитку екологічного аудиту одночасно на всіх ієрархічних рівнях (локальному, регіональному та національному);
- залучення до процесу розвитку ринку екологічного аудиту підприємницьких структур та формування на цій основі відповідного бізнес-середовища;
- забезпечення імплементації зарубіжного досвіду в сфері екологічного аудиту в практиці управлінських рішень;
- поширення та пропаганда процедур екологічного аудиту та налагодження постійного моніторингу за їх впровадженням.

Висновки. Отже, в Україні назріла нагальна потреба у розробленні узгоджених з міжнародними стандартами, науково обґрунтованих загальних методичних основ проведення екологічного аудиту, який повинен бути вмонтований в систему сертифікаційного аудиту згідно з міжнародними стандартами ISO -14000.

Література

1. International standard ISO 19011 [Електронний ресурс] : Guidelines for quality and/or environmental management systems auditing / First edition 2001-10-01. Reference number ISO 19011:2002(E) – 2002. – 38 p. – Режим доступу: http://www.iso.staratel.com/ISO19011/Doc/ISO190112002/ISO19011_eng.pdf
2. Міністерство екології та природних ресурсів України [Електронний ресурс] : Нормативні акти мінприроди. – 2012. – Режим доступу: <http://www.menr.gov.ua/content/category/291>
3. Пригара І.О. Розробка екологічних товарів як один з етапів життєвого циклу товарів / І.О.Пригара // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки: Випуск 20 / Міністерство освіти і науки України, Черкас. держ. технол. ун-т. – Черкаси: ЧДТУ, 2008. – 275 с. – С. 140 – 141.
4. Галушкіна Т.П. «Зелений» вектор розвитку економіки України / Т.П.Галушкіна // Економіст №11, листопад 2011р. / стор. 4- 7
5. Галушкіна Т.П. Еколого-збалансовані пріоритети розвитку територій: концептуальні засади та організаційний механізм / Галушкіна Т.П., Грановська Л.М. - Одеса, 2009. - 372 с.

Устинюк А.Ю, к.б.н., доц. Плотнікова О.К.

Стратегічні напрямки забезпечення екологічної безпеки в умовах ринкової економіки

Проблема екологічної безпеки в умовах ринкової економіки є особливо актуальною і тісно пов'язана не тільки з еколого-економічним механізмом територіальної організації продуктивних сил, але і з соціально-економічним, еколого-демографічним та іншими компонентами багатофункціональної і багатогалузевої територіальної організації виробництва.

Слід зазначити, що питання стратегічних напрямків забезпечення екологічної безпеки та механізмів їх реалізації розглядалися в працях багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених. Проте, ряд питань стосовно раціонального та комплексного використання природних ресурсів, їх оцінки і моніторингу, вимагають подальших досліджень.

Екологічна безпека – це такий стан навколишнього середовища, при якому забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для тварин, рослин і людини.

Складовими елементами екологічної безпеки є:

- екологічно чиста продукція;
- екологічно чисті ґрунти;
- екологічно чисте виробництво;
- екологічна експертиза [1].

В свою чергу, доцільно вважати пріоритетними наступні стратегічні напрямками забезпечення екологічної безпеки:

- раціональне і комплексне використання природних ресурсів, в тому числі водних, земельних, мінерально-сировинних, біологічних;
- зниження рівня забруднення навколишнього природного середовища до еколого-гігієнічних і санітарних норм;
- впровадження екологічно чистих і ресурсозберігаючих технологій;
- розвиток науково-технічного потенціалу і використання досягнень науки і техніки в сфері екології;
- удосконалення і подальше впровадження економічного механізму регулювання взаємодії державних органів різних рівнів і природокористувачів, включення екологічних вимог в процедуру оцінки соціально-економічної ефективності прийнятих управлінських рішень;
- удосконалення служб контролю і захисту від транскордонного забруднення навколишнього середовища;
- попередження та ліквідація наслідків екологічних катастроф, надзвичайних ситуацій і аварій [2].

Також пріоритетним завданням є розробка і використання технологій по одержанню альтернативних видів енергії (сонячна енергія, енергія вітру і т.п.), впровадження у використання щодо екологічно нешкідливих видів палива, особливо на транспорті (заміна бензину на газ, електрифікація залізниць та ін).

Аналізуючи пріоритетні стратегічні напрямки забезпечення екологічної безпеки, слід зазначити, що необхідна подальша ефективна інтеграція екологічної та економічної політики, впровадження екологічних параметрів в ринкову систему і створення механізмів економічної зацікавленості природокористувачів в

раціональному використанні природних ресурсів і охорони навколишнього середовища (система екологічного маркетингу і державного стимулювання виробників, які здійснюють екологізацію виробництва), виділення та акумулювання фінансових ресурсів для охорони, відтворення та відтворення довкілля, природно-ресурсного потенціалу) [2].

Таким чином, найважливіші стратегічні напрямки екологічної безпеки країни – формування суспільства без відходів, розвиток мережі комплексної переробки та утилізації промислових і побутових відходів.

Література

1. Писаренко В.Н., Писаренко П.В., Писаренко В.В. Агроекологія: пріоритети екологічної безпеки /Писаренко В.Н., Писаренко П.В., Писаренко В.В. – Полтава, 2008. Режим доступу: http://www.agromage.com/stat_id.php?id=575
2. Болтина И. В. Подходы к исследованию экологической безопасности // Збірник наукових статей “III-го Всеукраїнського з’їзду екологів з міжнародною участю”. – Вінниця, 2011. – Том.1. – С.111–114. Режим доступу: <http://eco.com.ua/>